

F Tipi Yaşamlar-Ceza İçinde Ceza ; İnsan-Tecrit-İzolasyon*

Ceren TUĞLU ** / Çağatay ŞAHİN**

GİRİŞ

Günümüzde modern infaz anlayışı, devletlerin negatif ve pozitif yükümlülüklerinin cezaevlerindeki bireyler için de geçerli olduğunu savunarak eskinin “intikamcı (kefaretçi)” infaz anlayışından ayrılmaktadır.¹ Ceza hukukunun temel kitaplarında cezanın suçluyu ıslah ederek tekrar topluma kazandırma amacının olduğu sıklıkla tekrarlanır. Bu amaca sahip devletin ise bu yönde birtakım ilke ve kararlar geliştirmesi beklenir. “*Bu anlamda cezaevleri öncelikle “içerisinin” değil “dışarısının” işi olmalıdır ve uluslararası kurallara göre insanların cezaevinde olmaları, onların tüm haklarının askıya alınması anlamına gelmemekte olup, cezaevi koşulları asla ek bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmamalıdır.*”² Çalışmaya başlık olarak da koymayı uygun bulduğumuz “ceza içinde ceza” kavramı ise modern cezalandırma anlayışında yeri olmayan bir yaklaşımdır. Bu durum ise ceza adaleti tartışmalarında ki en temel saik olan intikam/öç alma gereğinin sınırlarını sonuna kadar açmaktadır. Söz konusu bu mesele düşman ceza hu-

kuku kavramıyla birlikte ele alındığında, gözlerden tamamen uzakta olan cezaevlerindeki tablo iyice netleşmektedir ve anlaşılmaktadır ki, bu hususta devlet tarafından ceza hukukunun ötesinde ceza siyasetine daha yakın bir noktada durulmaktadır.

Bu anlamda çalışmada yüksek güvenlikli cezaevlerinde uygulanan tretman yöntemleri ile bu cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere yönelik idarece gerçekleştirilen tasarruf ve müdahalelerin, infaz hukukunun uluslararası amaç, ilke ve hedefleri ışığında değerlendirilmesi, tartışılması hedeflenmektedir. Çalışmada ayrıca, 1990 sonrası getirilen yüksek güvenlikli cezaevlerinde kalan tutuklu ve hükümlülerin infazlarının nasıl bir sosyal tecrit altında gerçekleştirildiği ve bu sosyal tecritin boyutları üzerine bir çalışma yürütülecektir. Bu noktada, ülkemizde yaşanan ve yüksek güvenlikli cezaevlerinin yapılması sürecindeki 2000 yılındaki Hayata Dönüş Operasyonu ve sonrasında F Tipi Cezaevleri hakkındaki genelgeler ile bazı kuruluşların konuya ilişkin raporları çalışmanın ana izlencelerinden bir kısmını oluşturacaktır.

* Bu makale 3-7 Kasım 2014 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi’nde düzenlenen Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar Sempozyumu’nda sunulmuş olup, ilgili çalışmanın genişletilmiş halini içermektedir.

** Ar. Gör. Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*** Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD.

1 İnsan Hakları Raporu, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/449-ihp.pdf>, 30.01.2015.

2 İnsan Hakları Raporu, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/449-ihp.pdf>, 30.01.2015.

Buradan hareketle söz konusu durumun hukuk ve ceza felsefesi açısından bir eleştirisine gidilecek ve somut durum hakkında çözümler geliştirilmeye çalışılacaktır.

1. İNFAZ HUKUKUNUN TEMEL KAVRAMLARI

I. Ceza İnfaz Kavramı

Cezanın infazı da tıpkı suç içeren fiille uygun cezanın belirlenmesi gibi, ancak kanunla olur. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi, cezanın infazı için de geçerlidir ve infaz yöntemleri, kurumları ve işleyişleri bu konuda mevcut ulusal ve uluslararası mevzuata uygun olmak zorundadır.

İnfaz kavramı, bünyesinde egemen erke ait olan “cezalandırma hakkı”nı barındırır. Bu hak, ancak kesin bir zorunluluk halinde meşrudur. İnsanın insana yaptığı her türlü baskı ve kısıtlama kesin bir zorunluluktan doğmuyorsa zalimlikdir. Bu görüşten uzaklaşan tüm yasalar, söz konusu yasayı geçersiz kılan kesintisiz bir dirençle karşılaşacaktır³. İnfaz yasaları, hükümlüleri topluma yeniden kazandırma amacından uzaklaşarak kanuni cezayı aşan bir yeniden yapılandırmaya, hükümlüyü ruhen ve bedenen etkisiz kılarak toplumsal hayattan dışlamaya ve kişisel varlığını gerçekleştirilmesine engel olmaya varan sonuçlar doğurduğu vakit, bu yasaların meşruluğundan bahsetmek güçleşecektir. Bu tanımlara ilave olarak, karşılaştırmalı

hukuk bakımından, Alman hukukuna göre ceza infaz hukuku, “hürriyetten yoksun bırakan ceza yaptırımlarının” yerine getirilmesini ifade eder.⁴

II. Ceza İnfaz Hukukunun Amacı

Ceza hukukunun temel işlevi a) yeterince ciddiyet sergileyen b) mahkûmiyetle kamusal etiketlemeyi içeren c) ceza yaptırımını gerektiren d)yanlış eylem biçimlerinin kamuya bildirimidir⁵. İnfazın ana amacı ise, hükümlünün gelecekte yeniden suç işlemesini önlemek ve toplumsal yaşama yeniden uyum sağlayabilecek hale gelmesini sağlamaktır.

Alman Federal Anayasa Mahkemesi, *Lebach* kararında, hürriyeti bağlayıcı cezanın infazının açıkça ortaya çıkan amacı olarak, yeniden sosyalleştirmeyi veya sosyalleşmeyi işaret etmiştir: “*Hükümlüye sorumlu yaşamayı sürdüreceği yetenek ve iradeye aracılık edilmelidir; o, hukuki ihlal olmaksızın bir özgür toplumun koşulları altında yaşamını sürdürmeyi, onun şanslarını idrak etmeyi ve risklerinin mevcut olduğunu öğrenmelidir.*”⁶

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin Uygulanması Hakkında Kanun ise infazın temel amacını şöyle açıklar: “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak; bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini en-

3 Cesare BECCARÍA, Suçlar ve Cezalar, Ankara, 2003, s. 48.

4 Kaiser GÜNTHER, Straffvollzug im Europäischen Vergleich, Darmstadt, 1983, s. 8.

5 Mustafa Tören YÜCEL, Türk Ceza Siyaseti, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 27.

6 Timur DEMİRBAŞ, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008, s. 37.

gelleştirici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak; hükümlünün, yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır”.

i. Tretman (Yeniden Sosyalleştirme)

Tretman (*ing. treatment*), aynı anlamda gelmek üzere, yeniden sosyalleştirme, iyileştirme veya rehabilitasyon kavramlarının da yaygın olarak kullanıldığı ve günümüz ceza infaz sistemlerinin amacının temelini oluşturan kavramdır. Tretman, infaz kurumu tarafından hükümlüye dayatılan kurallar bütünü olarak değil hükümlü tarafından gönüllülük esasıyla uygulanması halinde amacına uygun hale gelecektir. Zira, Avrupa Cezaevi Kuralları da zorunlu tretmanı değil, isteğe bağlı tretmanı kabul etmiştir.⁷

Tretman uygulamaları, tutuklu ve hükümlülerin bedensel ve zihinsel sağlığını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için zorunlu tüm önlemler ile onların

topluma yeniden kazandırılmaları ve suçtan arındırılmış olarak toplumsal sorumluluklarının bilinci içinde yaşamalarını teşvik edici, geliştirici nitelikte tüm işlem ve faaliyetler⁸ olarak tanımlanmaktadır. Hükümlünün gelecekteki sosyal yaşamını sorunsuz bir biçimde geçirebilmesi için, toplumsal yaşama ayak uydurabilmesi adına uygulanan tretman yöntemleri, tutuklu ve hükümlülerin bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için zorunlu tüm önlemler ile onların topluma yeniden kazandırılmaları ve suçtan arındırılmış olarak toplumsal sorumluluklarının bilinci içinde yaşamalarını teşvik edici, geliştirici nitelikteki tüm işlem ve faaliyetlerdir.⁹ Suç fiilinden ve cezanın uzunluğundan bağımsız olarak, tretman amacının üstünlüğü tüm hükümlüler için geçerlidir.¹⁰

Tretman, ulusalüstü belgelerde Suçluların İslahı Hakkında Asgari Standart Kuralları madde 65-66’da,¹¹ “Avrupa Cezaevi Kuralları” başlıklı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince verilen 3 no’lu tavsiye

7 Cumhuriyet ŞAHİN, “Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım ifadesine ait. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Haziran-Aralık 2001, Cilt V, Sayı 1-2, Ankara, 2003, s. 112-143.

8 Handan SEVÜK YOKUŞ, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya ile İletişimi”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII., S. 3-4, 2003, s. 336.

9 SEVÜK YOKUŞ, 2003, s. 36.

10 Ayrıntılı bilgi için Bkz. Timur Demirbaş, “Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme -tretman- Sorunları”, İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu, 24-25.11.2000, Ankara, 2001, s. 144-161.

11 Madde 65- Hapis cezasına veya benzeri bir tedbire mâhkum olan mahpusların ıslahının amacı, ceza süresinin izin verdiği ölçüde bu kimselerde hukuka saygı ve kendilerine yeterli hale gelme isteğinin oluşmasını ve bunları yapmak için uygun duruma gelmelerini sağlamaktır. İslah rejimi, mahpusların öz saygılarını ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde uygulanır.

Madde 66- (1) Bu amacı gerçekleştirmek için, her mahpusun toplumsal geçmişini ve suç sicilini, fiziksel ve ruhsal kapasitesini ve kabiliyetini, şahsi tabiatını, hapis cezasının süresini ve tahliye edildikten sonrası için beklentilerini dikkate alarak, mahpusun bireysel ihtiyaçlarına uygun biçimde, mahpusun bulunduğu ülkede mümkün olduğu takdirde dinsel tedbirler de dahil, eğitimsel, meslek rehberliği ve öğretimi, grup çalışması, iş danışmanlığı, fiziksel gelişme ve morali güçlendirme gibi her türlü uygun vasıta kullanılır.

kararının¹² 59. ve 84. maddeleri arasında, BM Genel Kurulunun 14 /12/1990 tarih ve 45/111 sayılı kararı ile kabul ve ilan edilen “Mahpusların Islahı için Temel İlkeler¹³” madde 6’da yer almıştır.

İç hukukta ise tretman uygulaması (yeniden sosyalleştirme olarak) 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un, “Temel İlkeler” başlıklı ikinci bölümünün “İnfazda Temel Amaç” başlıklı 3. maddesinde¹⁴ belirtilmiştir. Yine CGTİHK’nın “İyileştirmede Başarı Ölçütü” başlıklı 7. maddesinde “iyileştirme araçları hükümlünün sağlığını ve kişiliğine olan saygısını korumasını sağlayacak usûl ve esaslara göre uygulanır” demek suretiyle, tretman yöntemlerinin uygulanışına, hükümlünün kişiliğine olan saygının korunması saiki eklenmiştir. Dolayısıyla, cezaevlerinde uygulanan tretman yöntemlerinin ve diğer idari muamelelerin, hükümlünün kişiliğine, rızasına ve fiziksel ve psikolojik sağlığına zarar veren nitelikte olması durumunda, tüm bu işlem ve fiiller hukuki dayanaktan yoksun hale gelmektedir. Gerek tretman niteliğinde işlem ve ey-

lemelerin gerek hükümlülere yönelik diğer idari tasarrufların değerlendirilmesi esnasında bu durum akıldan çıkarılmamalıdır.

ii. Tehlikeli Suçlularda Tretman

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük’te, “tehlikeli suçlu” tanımı şu şekildedir: “*Suçun nitelik ve işleniş şekline göre, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan veya kurumun güvenlik ve düzenini ihlal edebileceği konusunda delil veya ciddi emareler olan hükümlüler tehlikeli hükümlüler sayılır*”. Buna ilave olarak, tehlikeli suçlu kavramı kimi kaynaklarca, hâkime, ceza infaz kurumuna ve hatta vatandaşına göre değişen bir kavram olarak ele alınmıştır. Cezaevleri yönünden verilecek tehlikeli suçluluk kavramı, hükümlünün infaz kurumu içindeki tutum ve davranışları, firara olan meyli, diğer hükümlüler ve infaz memurlarıyla olan ilişkisi veya şiddet olaylarına karışma eğilimi ile tanımlanabilir.¹⁵ Hâkimin gözünde ise tehlikeli suçlu, suç eğiliminde kararlılık gösteren ve kamu güvenliği için potansiyel tehdit unsuru olan kişidir.¹⁶

(2) Mahpusun cezaevine girişinden sonra cezaevi müdürüne, belirli bir uzunlukta ceza almış her mahpus için yukarıdaki fıkrada belirtilen konularda tam bir rapor verilir. Bu tür bir rapor her zaman, mümkün olduğu takdirde psikiyatri alanında tecrübesi olan bir sağlık görevlisinin mahpusun fiziksel ve ruhsal durumu hakkında vereceği bir raporu da içerir.

(3) Raporlar ve konuyla ilgili belgeler şahsi dosyaya konur. Bu dosya günü gününe tutulur; dosyalar ihtiyaç meydana geldiğinde, görevli personel tarafından her an bakılabilecek bir şekilde düzenlenir.

12 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 12 Şubat 1987 tarihinde kabul edilmiştir.

13 Semih GEMALMAZ, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri, Legal Yayınları, İstanbul, 2011, s. 951.

14 Madde 3- (1) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.

15 DEMİRBAŞ, 2008, s. 221.

16 DEMİRBAŞ, 2008, s. 220.

Tehlikeli suçlu kategorisinde değerlendirilen bir diğer suçlu grubu ise, “terör suçlusu” olarak nitelenen ve infazları yüksek güvenliğin infaz kurumlarında gerçekleştirilen, dolayısıyla bu çalışmanın konusuna dahil olan hükümlülerdir. Bu hükümlüler açısından, tehlikeli suçlular bakımından belirtilen özelliklerin, özellikle söz konusu olduğu iddia edilmektedir¹⁷ ve bu nedenle bu hükümlülerin, cezaevlerinde sıkı bir şekilde kontrol altında tutulması, bu kişilerde mevcut olan şartlanmalar ve “beyin yıkama faaliyetleri”nin engellenmesi gerektiği¹⁸ savunularak tretman uygulamasının amacı ve içeriği tersine çevrilmek suretiyle, hükümlü üzerinde baskı kurarak hükümlünün mevcut kanaatlerini ve kişilik yapısını değiştirme amacı ön plana çıkarılmaktadır. Bu sebeptir ki, söz konusu tutuklu ve hükümlülerin tretmanına dair hüküm içeren, Terörle Mücadele Kanunu’nun, 01.05.2001 tarih 4666 sayılı Kanun’un 1. maddesi ile değişik hükmü : *“Bu kurumlarda hükümlüler, işledikleri suçlara, kurumdaki davranışlarına, ilgi ve yeteneklerine göre gruplandırılarak, güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, kendileri için hazırlanmış iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve işyurdu çalışmaları ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılırlar. Programların süresi ve katılacak hükümlülerin sayısı, her programın özelliği, güvenlik koşulları ve kurumun olanakları dikkate alınarak belirlenir”* ibaresinin ardından, tretman

uygulamalarına şerh düşerek *“iyileştirme ve eğitim programlarının amaca aykırı sonuçlar verdiği tespit edilen hükümlüler yönünden bu uygulamaya son verilebilir veya gerekli değişiklikler yapılabilir.”* ifadesini kullanmıştır. Kanımızca bu son ifadenin hüküm içeriğine eklenmesi ile yukarıda da değinildiği üzere tretman uygulamalarının, mahpusların yeniden topluma kazandırılmaları ve kendilerini geliştirmeleri gibi amaçlardan ve tretmanın mahpus için faydalı olması önceliğinden ziyade, kurumun ana amaçları ve mahpusları yönlendirmek istediği ana hattın dışına çıkılmaması hedefinin esas olarak gözetildiği görünür hale gelmektedir.

“3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası’nın 16. maddesinde, bu yasa kapsamına giren suçlardan tutuklanan ve mâhkum olanların cezalarının “tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumları”nda infaz edileceği bu kurumlarda açık görüş yaptırılmayacağı, hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunacağı öngörülmüştür. Aynı uygulamanın Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası’nın kapsamına giren suçlardan tutuklananlar ile mâhkum olanlar hakkında da uygulanacağı öngörülmüştür”¹⁹

Yukarıda değinildiği üzere, tretman uygulamaları ulusal ve ulusalüstü hukuki belgelerce bir takım standartlara bağlanmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 17

17 Sulhi DÖNMEZER, Teröristlerin Rehabilitasyonu, İÜHFD, 1985, s. 1-4, s. 10.

18 DÖNMEZER, 1985, s. 1-2.

19 http://www.ttb.org.tr/eweb/rapor/f_tipi.html.

sayılı kararında da konuyla ilgili aşağıdaki ilkelere yer verilmiştir:

- a) İnsan onuru ve insan hakları ile bağdaştığı ölçüde gerekli görülen ek güvenlik tedbirlerine başvurulması;
- b) Genel cezaevi kurallarının mümkün olduğu sürece, tehlikeli suçlulara da uygulanması;
- c) Hükümlülerin tehlikelilik statüsünün periyodik olarak gözden geçirilmesi.

Tehlikeli olarak nitelenen suçluların infaz koşullarının, gerek firar ve isyan vakalarının önlenmesi gerekse de diğer tutuklu ve hükümlülerin korunması bağlamında gerekçelendirilmek suretiyle diğer suçlulardan farklı biçimde şekillendirilmesi gereği, konuya dair çeşitli hukuki belgelerde²⁰ yer almıştır.

Söz konusu hukuki belgelerde, bu kategoriye giren tutuklu veya hükümlülerin güvenlik, diğer mahkûmları olumsuz yönde etkileme, tutuklu veya hükümlünün geçmişindeki eylemleri gibi saiklerle, ayrı ceza infaz kurumlarına yerleştirilmeleri gereğinden bahsedilmiştir. Türkiye de söz konusu kategoriye ait tutuklu ve hükümlülerin infazı yüksek güvenlikli cezaevlerinde gerçekleştirilmektedir.

2. BİR İNFAZ KURUMU OLARAK YÜKSEK GÜVENLİKLİ CEZAEVLERİ

Güvenlik standartlarına göre infaz kurumları; yüksek güvenlikli, normal güvenlikli ve düşük güvenlikli olmak üzere üç

ayrılmaktadır. İnfaz sistemimizde TMK mülga madde 16 ve eski Tüzük madde 78/A-B’de, kurumların güvenlik esasına göre düzenlenmesi gerektiğinden söz edilmekte idi. 2000 yılından itibaren, F tipi kapalı ceza infaz kurumları “yüksek güvenlikli”, kapasitesi 60 kişiden fazla ağır ceza merkezlerinde tam teşkilatlı infaz kurumları “normal güvenlikli” ve kapasitesi 60 kişiden az, teşkilatı tam olmayan, ilçe kapalı infaz kurumları ile açık infaz kurumları ve islahevleri “az güvenlikli” olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır.²¹

CGTİHK m.9/1’de, yüksek güvenlikli infaz kurumları “Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temaslarının geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir” şeklinde ifade edilmiştir.

Aynı maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında ise aşağıda görüleceği üzere, yüksek güvenlikli cezaevlerine hangi tür hükümlülerin gönderileceği belirtilmiştir:

(2) *Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar ile süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgütün faaliyeti çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan;*

20 Avrupa Cezaevi Kuralları, md 68, Suçluların Islahı Hakkında Asgari Standart Kurallar md. 8.

21 DEMİRBAŞ, 2008, s. 351

a) İnsanlığa karşı suçlardan (madde 77, 78),

b) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82),

c) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188),

d) Devletin güvenliğine karşı suçlardan (madde 302, 303, 304, 307, 308),

e) Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315),

Mahkûm olanların cezaları, bu kurumlarda infaz edilir.

(3) Eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli hâlde bulunan ve özel gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekli olduğu saptananlar ile buldukları kurumlarda düzen ve disiplini bozanlar veya iyileştirme tedbir, araç ve usûllerine ısrarla karşı koyanlar bu kurumlara gönderilirler.

I. Yüksek Güvenlikli Cezaevlerinde Rastlanan Somut Olgular

i. Haberleşme ve Ziyaret Hakkı:

Haberleşme ve ziyaret hakkı, tüm tutuklu ve hükümlülere “Avrupa Cezaevi Kuralları” madde 37²², “Suçluların Islahı Hakkında Asgari Standart Kurallar” mad-

de 37²³ ve madde 79²⁴ ile “Herhangi Biciimde Alıkonulan ya da Hapsedilen Tüm Kişiler için İlkeler Manzumesi” ilke 19²⁵ içeriklerinde tanınmıştır.

Ancak ülkemizde, yüksek güvenlikli cezaevlerinde, söz konusu ulusüstü hukuk belgelerinde tanınan hakların kapsamını daraltma ya da tamamen ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar gözlemlenmektedir. Demokratik kitle örgütleri tarafından, konuya dair yapılan araştırmaların sonuçlarından bir kısmı aşağıdaki gibidir:

a) Tutuklu/Hükümlülerin haftada 10 dakika olan, yakınları ile telefonla görüşme hakkı Sincan 1 No’lu F Tipi Hapishanesinde 4 Ocak 2010 tarihinden bu yana gasp edilmektedir. Tutuklu/hükümlünün görüşmek istediği yakınları ile ilgili her türlü bilgi ve belge idarenin elinde bulunmasına, telefon görüşmelerinin kayıt altına alınmasına ve dinlenmesine rağmen tutuklu/hükümlü ve yakınlarına isim-soy isim ve telefon numarasını karşılıklı tekrar etmeleri dayatılmaktadır. Tutuklu/hükümlüler “tekmil” dayatmasını kabul etmedikleri için, yakınları ile telefonla görüşme hakkı 4 Ocak 2010 tarihinden bu yana engellenmektedir.

22 Madde 37- Tutukluların aileleriyle ve diğer kişi ya da kuruluş temsilcileriyle haberleşmesine ve kendilerine uygulanan rejimin, güvenlik ve tutukevi düzeninin zorunlu kıldığı kısıtlamalar dışında ve gözetim altında olmak koşuluyla, düzenli aralıklarla görüşmesine izin verilmelidir.

23 Madde 37- Gerekli gözetim altında mahpusların düzenli aralıklarla aileleri ve yakın arkadaşları ile haberleşmelerine ve ziyaret edilmelerine imkân verilerek onlarla iletişim kurmalarına izin verilir.

24 Madde 79- Mahpusun ve ailesinin yararına olduğu ölçüde, mahpus ile ailesi arasındaki ilişkisinin sürdürülmesine ve geliştirilmesine özel bir önem verilir.

25 İlke 19- Kanuna ya da kanuna uygun düzenlemelerde belirlenen makul koşullar ve kayıtlamalar saklı kalarak, alıkonulan ya da hapsedilen bir kişinin, özellikle ailesi mensupları tarafından ziyaret edilme ve onlarla haberleşme hakkı olacaktır ve dış dünya ile iletişim kurması için yeterli/(uygun) fırsat/(imkân) verilecektir.

Ankara Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'ndan D.A.'nin anlatımlarına göre, telefonla görüşme sırasında isim-soy isim söylenmesi dayatılmakta, söylenmediği takdirde görüşme kesilmektedir. Yine kadın hapisanesinden M.Ç.'nin anlatımlarına göre, aile yoksa ve telefon arızalıysa, problem hapisaneden kaynaklanıyor olsa bile bir daha bu aramaya izin verilmemektedir.²⁶

b) Demokratik kurumlarla yapılan yazışmaların örgütsel haberleşme diye adlandırılmakta olduğu ve engellendiği, mahpusun avukatına yazdığı mektupta “kurum görevlilerini hedef gösteren cümleler bulunması” gerekçesi ile mektubun gönderilmemesine karar verildiği, bir diğer mahpusun avukatına yazdığı mektubun, yasal olmamasına rağmen cezaevi idaresi tarafından açılarak okunduğu ve cezaevindeki hak ihlallerine ilişkin bilgiler verdiği bu mektup nedeniyle disiplin cezasına çarptırıldığı bildirilmektedir²⁷.

c) Mahpuslara terör yazılı kimlik kartlarını almadıkları için aileleri ile açık görüş yapamayacakları bildirilmiştir.²⁸

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2

No.lu Genel Raporunda da belirtildiği gibi, “Mâhkumların dış dünyayla temaslarını makul düzeyde devam ettirmesi de çok önemlidir. Her şeyden önce mâhkumlara aileleriyle veya yakın arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirebilme imkânı verilmelidir. Buradaki temel prensip, dış dünyayla temasın desteklenmesi olmalıdır; bu tür temasın sınırlandırılması sadece kayda değer güvenlik endişeleri veya kaynak kısıtlılığı nedenlerine dayandırılabilir.” Ancak, yukarıda bir kısmına değinilen vakalar, yüksek güvenlikli cezaevlerinde sıkça yaşanmakta olan haberleşme ve görüş haklarının keyfi biçimde engellenmesi uygulamasının sistemli ve yoğun biçimde sürdürülmekte olduğunu göstermektedir.

ii. Yayın Hakkı

Tutuklu ve hükümlülerin, yanlarında süreli veya süresiz yayın veya kitap bulundurma ve cezaevi içinde faaliyet gösterecek bir kütüphaneden faydalanma hakkı, “Herhangi Biçimde Alıkonulan ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için İlkeler Manzumesi” ilke 28’de,²⁹ “Mahpusların Islahı için Temel İlkeler” madde 6’da,³⁰ “Avrupa Cezaevi Kuralları” madde 40’da³¹ ve “Suçluların Islahı Hakkında Asgari

26 Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD), Ankara Şubesi, Cezaevleri ve İnfaz İzleme Komisyonu, 2011 Raporu.

27 İnsan Hakları Derneği (İHD), 2009 Cezaevleri İzleme Raporu.

28 İHD, 2009 Cezaevleri İzleme Raporu.

29 İlke 28- Alıkonulan ya da hapsedilen bir kişi, alıkonulma ya da hapsedilme yerinde/(tutuk veya cezaevinde) güvenliği ve iyi/(düzgün) bir düzeni teminin makul şartlarına tabi olarak, eğer kamu kaynaklarından sağlanacak ise, mevcut/(kullanılabilir) kaynakların sınırları içinde makul miktarda eğitsel, kültürel ve bilgilendirici materyali edinme hakkına sahip olacaktır.

30 Madde 6- Bütün mahpuslar, insanın kişiliğini tam olarak geliştirmeyi amaçlayan kültürel faaliyetler ve eğitim içinde yer almak hakkına sahip olacaktır.

31 Madde 40- Her tutuklunun öğretici, dinlendirici, eğlendirici kitapları olan bir kütüphaneden yararlanmaları sağlanmalıdır. Tutukluların bu gibi kolaylıklardan olabildiğince yararlanmaları desteklenmelidir.

Standart Kurallar” madde 40³²’da güvence altına alınmıştır.

Mevzuat uyarınca, bu bağlamda, basın savcılıklarının tedbir altına alınmamış, mahkeme kararı ile yasaklama veya toplatma kararı verilmemiş her türlü süreli yayın ve kitabın hapisaneyeye girebilmesi, temel ilke olarak kabul edilmesi gerekirken, yüksek güvenlikli cezaevlerinde konuya dair çoğunlukla keyfi ve cezaevi idarelerine göre değişen sınırlamaların yaşandığı, günlük gazeteler için dahi fiili yasak ve engellemeler getirildiği, verilen süreli yayınların çok geç intikal ettirildiği, bulundurulabilecek kitap sayısına yasalara ve ulusalüstü hukuk normlarına aykırı olacak şekilde, makul gerekçe sunulmaksızın sınırlama getirildiği, gerek mahpusların bire bir ifadelerinde gerekse demokratik kitle örgütlerinin çalışma raporlarında³³ gözlenmiştir.

Hakkında toplatma, yayın durdurma, yasaklama vb. hâkim kararları bulunan basılı eserlerin listesi İçişleri Bakanlığı birimlerinde bulunmakta ve düzenli olarak güncellenmektedir. Bunun dışındaki uygulamaların yasal dayanağı yoktur ve bu anlamda hak ihlali olarak nitelendirilmelidir.

iii. Tecrit ve Sohbet Hakkı

a. Yüksek Güvenlikli Cezaevlerinde İnfaz Koşulları ve Tecrit

Tecrit, ülkemizde F tipi cezaevlerinin 19 Aralık 2000 tarihinde cezaevlerine yönelik gerçekleştirilen operasyonlarla hayata geçirilmesinden itibaren yoğun biçimde tartışılmaya başlanmış bir kavramdır. Bir infaz çeşidi olan tecrit, disiplin cezası (hücre hapsi cezası) olarak gündeme gelebileceği gibi, sürekli bir infaz yöntemi olarak da uygulanabilmektedir ve “hücre hapsi cezası” değil fakat uzun süre mutlak tecrit altında tutma, ulusalüstü insan hakları hukuku belgelerine aykırıdır³⁴. Tecrit uygulaması, ceza infaz hukukunun temel amaçlarından olan “topluma kazandırma” hedefinin aksine, mahpusu toplumdan soyutlayarak mahpus hakkında hükmedilen cezayı daha da ağır hale getirmektedir. Bu anlamıyla tecrit, bir infaz ve ıslah yönteminden ziyade, tutuklu ve hükümlülerin, fiziksel ve psikolojik çözümlerinin sağlanması için kasten planlanmış bir politika³⁵ olarak gündeme gelebilmektedir.

Farklı disiplinlerdeki bilim adamları tarafından, çok kere yoğun bir şekilde tek kişilik hapsin olumsuz etkilerine, yani yer ve sosyal yön tayininin, duygusal tepkilerin³⁶ ve kimi duyuların kaybına, psikolojik bozukluklara yol açtığına değinilmiş

32 Madde 40- Her kurumda, her kategoriden mahpusların kullanabileceği, kendilerini geliştirici ve eğitici yeterli sayıda kitabın bulunduğu bir kitaplık bulunur. Bu kitaplardan tam olarak yararlanmaları için mahpuslar teşvik edilir.

33 ÇHD İstanbul Şubesi, Cezaevi İzleme Komisyonu Raporu, http://www.halkinsesitv.com/images/Dosyalar/CHD-IstSube-2010_Cezaevi-Raporu.pdf 2010, İHD, 2009 Cezaevleri İzleme Raporu, ÇHD, Ankara Şubesi, Cezaevleri ve İnfaz İzleme Komisyonu, 2011 Raporu.

34 GEMALMAZ, 2011, s. 951.

35 Kristina REYMAN, Zwischen Recht und Unrecht-Untersuchung Der Haftbedingungen RAF-Gefangener, Nordstedt, Grin Verlag, 2004, s. 3.

36 DEMİRBAŞ, 2008, s. 493.

tir. Bugüne kadar yapılan bütün bilimsel çalışmalar, fiziksel ve ruhsal bütünlüğün korunabilmesi için “yeterli, uygun ve değişken dış uyaranlara” ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Uzun süren izolasyonun insan sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır³⁷. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ise tecritin zararlı etkilerini, “*kronik ilgisizlik, bitkinlik, duygusal dengesizlik, dikkati verme güçlükleri, bilinçsiz sinir sistemi rahatsızlıkları*”³⁸ olarak belirtmiştir.

“Yapımı tamamlanmak üzere olan ve Bakanlıkça belli örgüt temsilcilerine ziyaret için açılan F tipi cezaevlerinin gerek yerleşim, gerekse projelerine bakıldığında tamamen izolasyona yönelik oluşturuldukları anlaşılmaktadır. Tek kişilik hücrelerin ve üç kişilik izolasyon ünitelerinin mâhkum ya da tutuklunun hiçbir canlı ile ilişki kurmasına olanak tanımayacak bir biçimde inşa edildiği düşünüldüğünde, havalandırma alanlarının “25 m²”, etrafının 8 cm yüksekliğindeki duvarlarla çevrili olması bir mâhkumun uzun yıllarca sadece gökyüzü görerek tüm sosyal ve kültürel çevresinden izole bir biçimde yaşamaya mâhkum edileceği ve dışarıdan sürekli gözetim ve denetim altında tutulacağı açıktır. İnsanlar üzerinde yapılan araştırmalarda, sosyal izolasyonun zaman içerisinde duyuusal ve algısal deprivasyonun eşlik ettiği yoksunlukla ilintili psişik ve organik zedelenmeler yarattığı görülmüştür.

İzolasyon duyuusal ve algısal stimülasyonların sınırlandırılması sonucunda algı ve duyu bozukluklarının gelişmesine neden olabilmektedir. Bu durum bazı psikiyatrik tablolarla ilintili olduğu gibi, aynı zamanda görme ve işitme duyusunda azalma, sinirsel tipte sağırılık, tinnitus (kulak çınlaması) bu sonuçlar arasında gözlemlenenlerden bazılarıdır.”³⁹

Tecrit uygulaması, sadece disiplin cezası olarak verilen hücre hapsinden ibaret olmayıp özellikle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan tutukluların infaz koşulları ve sohbet hakları kesintisiz biçimde engellenen diğer tutuklu ve hükümlülerin infaz koşulları açısından da gündeme gelmektedir. Zira yüksek güvenliğin cezaevlerine, uzmanlar tarafından yapılan ziyaretlerde, görüşülen tutuklu ve hükümlülerde, tecrit etkisi olarak sıralanagelen belirtilere sıkça rastlanmaktadır. Bu bağlamda Türk Tabipler Odası tarafından, Tekirdağ F Tipi Cezaevi’ne yapılan ziyaret sonucu aşağıdaki gözleme yer verilmiştir:

“*Son ziyaretimiz, mekansal kapasitesi, temizliği gibi fiziki şartlarda bazı olumluluklar, idarenin (bize yansıyan ve yansıtılan) bazı iyi niyetli tutumlarına karşın, son 6 yıllık işleyişi ile birlikte değerlendirildiğinde; mevcut F Tipi cezaevlerinin gerek mimari yapısı, gerek yasal mevzuatı ve işleyişi açısından ne yazık ki izolasyona dayalı, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü örseleyici nitelikte olduğunu göstermiştir.*

37 Türk Tabipler Birliği, Tekirdağ F Tipi Cezaevi Raporu, 06.01.2007.

38 DEMİRBAŞ, 2008, s. 494, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun ilgili kararları için ayrıca Bkz. (7572/76, 7586/76, 7587/76, Ensslin, Baader, Raspe).

39 F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipler Birliği Raporu, http://www.ttb.org.tr/eweb/rapor/f_tipi.html, 30.01.2015.

Ziyaretimizde ayrı gruplardan politik ve adli 6 tutuklu ve hükümlü ile gerçekleştirdiğimiz yüz yüze ayrıntılı görüşmelerin ve işliklerde karşılaştıklarımızla yaptığımız kısa süreli konuşmaların sonucunda, görüşme yapılan tutuklu ve hükümlülerin hemen tamamında sosyal temas yetersizliği yanı sıra, uzun süren sınırlı insani temas ve ilişkiden kaynaklanan çeşitli fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklar gözlemlendi⁴⁰.”

Yukarıda kimi özelliklerine, etkilerine ve sonuçlarına değinilen tecrit uygulamasının mahpuslar üzerinde yarattığı fiziksel (duyu kaybı, zaman ve mekân ayırımına varma yeteneğini kaybetme, kulak çınlaması⁴¹ vb.) ve psikolojik (dikkat bozuklukları, duygu durumu dengesizlikleri vb.) anlamda olumsuz etkilerin varlığı değerlendirildiğinde, bu uygulamanın, mahpuslara yönelik hem fiziksel hem de manevi istismara yol açabileceği de göz önünde tutularak “zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza” kategorisinde değerlendirilmesi mümkündür.

b. Sohbet Hakkı

TMK madde 16/2 hükmünün eski düzenlenmesinde yer alan, “*Bu kurumlarda açık görüş yaptırılmaz. Hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunur.*” hükmü açıkça izolasyon niteliğinde olduğu

için yoğun eleştiriler almış ve 01.05.2001 tarih ve 4666 sayılı kanunla TMK’nın ilgili hükmü değiştirilerek, infaz kurumundaki hükümlülere yönelik tretman uygulamaları kapsamında irtibat kurma hakkı tanınmıştır. Söz konusu madde 2006 tarih ve 5532 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2000’li yılların başlarından itibaren, F tipi cezaevlerinde, tutuklu ve hükümlülerin olumsuz infaz koşullarına yönelik getirilen eleştiriler, cezaevlerinde sürdürülen ölüm oruçları ve çeşitli oluşumlar tarafından ülke içinde ve dışında sürdürülen faaliyetler sonucu, bu tip infaz kurumlarında tutulan mahpusların koşullarının iyileştirilmesine yönelik, Adalet Bakanlığı tarafından bir genelge⁴² yayınlanmıştır. Söz konusu genelgenin, üçüncü bölümünün, on üçüncü maddesinde yer alan “*Güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, idare ve gözlem kurulu tarafından belirlenen istekli hükümlü ve tutuklular, 10 kişiyi aşmayacak gruplar hâlinde ve idarenin gözetiminde, açık görüş alanlarında veya diğer ortak yerlerdeki sosyal faaliyetler çerçevesinde haftada toplam 10 saati aşmamak üzere sohbet amacıyla bir araya getirilebilir. Bu faaliyet hafta içerisinde açık görüş, avukat ve ziyaretçi görüşlerini aksatmayacak şekilde yaptırılır.*” hükmü ile mahpuslara tanınan “sohbet hakkı” ile F tipi (yüksek güvenlikli) cezaevlerinin, mahpuslar üze-

40 Türk Tabipler Birliği, Tekirdağ F Tipi Cezaevi Raporu, <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/tekirdati-pi-cezaevi-ziyareti-raporu-465.html>, 30.01.2015.

41 Türk Tabipler Birliği, Tekirdağ F Tipi Cezaevi Raporu, <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/tekirdati-pi-cezaevi-ziyareti-raporu-465.html>, 30.01.2015.

42 T.C. Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan, 2007 tarih ve 45/1 sayılı Genelge.

43 ÇHD İstanbul Şubesi, Cezaevi İzleme Komisyonu Raporu, http://www.halkinsesitv.com/images/Dosyalar/CHD-IstSube-2010_Cezaevi-Raporu.pdf, 30.01.2015.

rinde yarattığı tecrit (izolasyon) etkisi hafifletilmek istenmiştir. Ayrıca genelgede, bu hakkın kullanılması tretman koşullarına bağlı olmaktan çıkarılmış ve tek istisnası, disiplin cezası olarak verilen “hücre hapsi” şeklinde belirtilmiştir. Böylesi bir durumda da mahpus, hücre hapsinin infazından sonra sohbet hakkından faydalanabilecektir. Ancak bu genelge uygulamada hayata eksik geçirilmiş, uygulanmasına çeşitli şerhler düşülmüş ya da tamamen göz ardı edilmiştir. Genelge, İstanbul bölgesi çevresinde bulunan hiçbir hapisanede uygulanmamakta; bir kısım hapisanede ise, süre ve kişi sayısına kanuna aykırı kısıtlamalar getirilmektedir⁴³. Ek olarak, sohbet hakkını içeren hükmün başında kullanılan “güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde” ifadesi de muğlak ve idareye sınırları belli olmayan nitelikte takdir yetkisi tanıyan bir ifadedir ve bu haliyle hakkın özüne zarar vermektedir.

Yasal sohbet hakkının kullanılmasında tutuklu ve hükümlünün tretman uygulamalarına katılıp katılmamasının, yüksek güvenlikli cezaevlerinde bir ölçüt olarak değerlendirilmesi ve bu uygulamalara katılmayı reddedenlere sohbet hakkının tanınmaması konuya dair gerek ulusal gerek ulusalüstü düzenlemelere aykırıdır. İlgili hukuki metinlerde, isteğe bağlı olan ve mahpusun kişiliğine saygı saikini esas alan tretman uygulamalarının zorunlu tutulması ve uygulamaya katılmama kararı mahpuslar için yaptırım haline getirilmesi bir hak ihlali olup, mahpusun mevcut infaz koşullarının idarece daha da ağırlaştırılması anlamına gelmek suretiyle, Avrupa Cezaevi

Kuralları’nın 58. maddesi ile Suçluların Islahı Hakkında Asgari Standartlar’ın 57. maddesinin ihlali anlamına gelmektedir.

c. Tecrit ve Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası Alan Hükümlüler

Yüksek güvenlikli cezaevlerinde infazları gerçekleşmekte olan, ağırlaştırılmış müebbet hapis hükümlülerinin durumu, getirilen yasal düzenlemelerle tek kişilik izolasyon rejimine benzer hale getirilmiş ve koşullu salıverilme gibi kimi haklar tanınmamak suretiyle, ağırlaştırılmış müebbet hapis koşullarının ölene kadar devam edeceği hüküm altına alınarak, bu suç tipi için adeta ölüm cezası yeniden yorumlanmıştır. “Suç tipine göre sürekli” tek kişilik izolasyonun insan üzerinde yarattığı etki ve sonuçlar açısından değerlendirildiğinde bu uygulamaların işkence tanımına karşılık geleceği şüphesizdir.

06.09.2006 tarihinde yayınlanan 2005 tarihli, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi’nin Türkiye Raporu’nun “F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishaneler” ile ilgili bölümünde yer alan tespit ve değerlendirmeler dikkat çekicidir. Rapor tek kişilik tecrit hücrelerinin, suç tipine dayanan ve süreklilik arz eden bir izolasyon aracı olarak kullanılmasının yanlışlığı ve tehlikelerine değinmektedir. Komite, CGTİHK (*Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kamun*) 25. maddesi⁴⁴ altında yatan felsefenin hatalı olduğu inancındadır. Bu husus, tek kişilik izolasyonun suç tipine göre ve sürekli uygulanması yerine, tamamen infaz koşullarındaki tehlikelilik veya ihtiyaç göz önünde bulundu-

44 Bu maddeye göre hükümlü cezasını tek kişilik bir odada çekecek ve günde bir saat olmak üzere tanınan havalandırma hakkında dahi diğer tutuklu ve hükümlülerle irtibat kurmasına izin verilmeyecektir.

ri olarak muhakkak geçici hekim ve yargıç kontrolünde itirazı kabil bir tedbir olması gerektiği yönündeki itirazla örtüşmektedir.

Aynı zamanda bu tip hükümlüler, telefonda tahdidi sayıda kimseyle görüşecek ve yine sadece bu kimseleri ziyaretçi olarak kabul edebilecek, havalandırmada diğer mahpuslarla temas kuramayacak, hükümlünün cezasının infazına ara verilemeyecek, kurum dışında çalıştırılmayacak ve hükümlüye izin verilemeyecektir. Aynı kanunun koşullu salıverilme esaslarını düzenleyen 107. maddesinin 2. fıkrasında, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazında koşullu salıverilmeden istifade için, cezanın 30 yılının infaz kurumunda çekilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Aynı maddenin 16. fıkrasında ise, bu 30 yıllık süreye de bir istisna getirilmiş ve 5237 sayılı TCK'nın 302. maddesinden 325. maddesine kadar düzenlenen suçların bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi nedeniyle verilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı halinde koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Hal böyle olunca, ölüm cezasının yerine getirilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile "öldürme dışında ölüm cezası bir bakıma olduğu gibi kalmıştır".⁴⁵

Bu konuda bir diğer önemli nokta ise, müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları arasında kanundaki farktır. TCK ağırlaştırılmış müebbet cezasıyla ilgili 47.

maddede bir düzenlemeye gitmiştir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder⁴⁶. "Ancak hükümlü 5275 sayılı Kanunun 107. maddesi hükmü gereğince, iyi hal göstermesi kaydıyla otuz yıl; birden çok cezanın bulunması halinde otuz altı yıl sonunda koşullu salıverilebilir. Tabii, koşullu salıverilme hükümlülük halini ortadan kaldırmaz.⁴⁷ Öte yandan, yine 5275 Sayılı Kanun'a baktığımızda müebbet hapis durumunda hükümlünün iyi hal göstermesi durumunda bir tek mâhkumiyet halinde yirmi dört yıl, birden çok mâhkumiyet halinde otuz yıl içinde koşullu salıverilme mümkün olabilmektedir⁴⁸.

Bu noktada ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının getirildiği dönem tam da 19 Aralık Operasyonu sonrası AB Uyum Yasaları'nın yoğunlaştığı bir döneme denk düşmektedir. Bir diğer dikkat çekici nokta ise, mevzuatımızda bulunan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının idam cezasını ikame ettiği görüşüdür. Ancak, idam cezası ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürülen hükümlülerin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları koşullu salıverilme seçeneğinden yoksundur. Başka bir deyişle, burada "ölüme kadar hapis" durumu söz konusudur. Bu ise, özellikle DGM'ler tarafından verilen idam cezaları sebebiyle siyasi mâhkumlara yönelik bir durumdur. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları, bu

45 Sulhi DÖNMEZER, "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısının Kapsam ve İlkelere", İnfaz Hukuku Alanında Güncel Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar, Seminer, İstanbul 2004.

46 Zeki HAFIZOĞULLARI, Muharrem ÖZEN, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, US-A Yayıncılık, Ankara 2012, s. 471.

47 HAFIZOĞULLARI, ÖZEN, 2012, s. 471.

48 HAFIZOĞULLARI, ÖZEN, 2012, s. 471-472.

anlamda uluslararası mevzuata aykırı bir şekilde cezalarını çekmektedir. Bunun ise ceza hukukunun ötesinde ceza siyasetiyle ilişkili olduğunu görebilmek mümkündür. Yücel'in deyişiyle ceza siyaseti oluşturulmasında toplumsal savunu açısından tehlikeli/seri suçlular ile psikopatların sistemde nasıl trete edileceği bir sorun olarak belirmektedir⁴⁹. Öte yandan, Türkiye'deki ceza siyaseti ise Jakobs'un düşman ceza siyasetini akıllara getirmektedir.

“Pozitif genel önleme, hukuka sadık kalanlara, yani prensip olarak hukuk düzeyine sırtını çevirmemiş olan ve bu sayede de normun geçerliliği için henüz açık olan kimselere yöneliktir. Bu kimse Jakobs'un diksiyonunda vatandaştır. Bu kişi sayesinde ve cezanın da yardımıyla sembolik de olsa interaksyon, yani karşılıklı ilişki ve diyalog (=alışveriş) gerçekleşmektedir, bu ilişkide fail şahıs olarak algılanmaktadır. Buna karşılık düşman, örneğin terörist, pozitif genel önlemenin kapsama alanına dâhil değildir. Düşman, yani terörist prensip olarak ve aktif bir şekilde hukuk düzeyine karşıdır ve düzenin rakibidir. Devletle diyaloga (iletişime) giren, devletin ceza hükmü vermesiyle karşılık verdiği, hak ve yetkilere sahip olan vatandaşın yerine tehlikeli ve tehlikeli olduğu için de kendisiyle savaşılan birey geçmektedir. Bu bireye karşı her şeyden önce çok etkili hareket edilmeli ve mümkün olduğunca çok önceden onun yolları kesilmelidir. Bunun sonucunda da iletişim yerine tehlike mücadelesi,

vatandaş ceza hukuku yerine düşman ceza hukuku ortaya çıkmaktadır.”⁵⁰

Açık bir şekilde görülmektedir ki F Tipi cezaevlerinde kalan mâhkumlara devlet Jakobs'un deyişiyle düşman (terörist) gözüyle bakmakta ve infaz koşullarını bu şekilde yapmasını beklemektedir. Bununla birlikte yapılan uygulamalar CGTİHK'nin 2. ve 3. maddelerine açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Özellikle siyasi mâhkumların bu uygulamanın hedefi oldukları göz önüne alındığında, açık şekilde bir çözülme hedefi de göze çarpmaktadır. Sadece tahliyenin değil, cezaevi hayatına ilişkin birçok yasağın da beraberinde geldiği bu uygulama ile ilgili 2005 yılında 5275 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 1 Haziran 2005'te birçok uygulamanın da değiştiği görülmektedir. Burada ise, yakınlarla görüşmeden havalandırmaya, telefon hakkından aile hakkı ziyaretine kadar birçok yasakla karşılaşmaktadır. Tekirdağ F Tipi Cezaevi'nden bir hükümlü bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Bu ‘ölene kadar hapis’lik, sadece siyasi nedenlerle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış mahpuslar için geçerli. Adli davalarda, ağırlaştırılmış müebbet hapisliğin karşılığı, “tek kişilik hücrede ölene kadar” değil, “tek kişilik hücrede 30 yıl hapis”. Anlaşılan, vatandaşların birbirine karşı yaptıkları devleti pek rahatsız etmiyor. Ama kendisine karşı bir itiraz, bir başkaldırı olursa, bu kelimenin tam anlamı ile devleti çıldırıyor. Ve tüm gücü ile

49 TÖREN YÜCEL, 2012, s. 134.

50 JAKOBS, HRRS 2004, s. 88-89'dan aktaran Prof. Dr. Henning ROSENAU, Çev. Dr. iur. Erhan Temel, Jakobs'un Düşman Ceza Hukuku, AÜHFD, Yıl: 2008, s. 394.

kendisine itiraz edenlere, başkaldıranlara yönelik saldırıya geçmesine sebep oluyor. Tabi bu ülkede devletin yönetim biçimini ve anlayışını beğenmeyip itiraz edenler, genelde solcular, devrimciler, sosyalistler/komünistler ve yurtseverler olduğu için, haliyle devletin hışımının ilk hedefinde de her zaman onlar oluyor.”⁵¹

AİHM'nin son aylarda vermiş olduğu ağırlaştırılmış müebbetlerle ilgili kararına da burada değinmekte fayda bulunmaktadır. Ömür boyu hapis cezasının, “*bir gün serbest bırakılma ihtimalinin olmaması*” nedeniyle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi” konu eden 3. maddesine aykırı olduğu iddiasıyla gidilen davada AİHM, AİHS'nin 3. maddesi uyarınca, “*şartlı tahliye olasılığı olmaksızın ömür boyu hapis cezasıyla*” ilgili başvurusunda da ihlal olduğuna karar verilmiştir.⁵²

iv. Tutuklu ve Hükümlülerin Aynı Ceza İnfaz Kurumunda Kalmaları

Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 11. maddesi, tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumuna yerleştirilmeden önce çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmalarını ve bu sınıflandırmaya bağlı olarak yerleştirilmelerini öngörmektedir. Bu ölçütler doğrultusunda, tutuklular ve hükümlülerin de ayrı infaz kurumlarında yer almaları öngörülmüştür. Yine Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 11. ve 93. maddesine göre, hiçbir tutuklu isteme-

diği halde hükümlülerle temas ettirilemez. Ancak rızaları varsa veya kendilerine faydalı nitelikte düzenlenen faaliyetler sözkonusu ise hükümlülerle temas ettirilebileceklerdir. “Alıkonulan Kişilerin Korunması İlkeleri” ilke 8'e göre, “*Alıkonulan/tutuklu kişiler; hükümlü/(mâhkum) olma statülerine uygun tarzda muameleye tabi tutulacaklardır. Dolayısıyla, bu durumdaki kişiler; mümkün olur olmaz, hapsedilmiş kişilerden/(mâhkumlardan) ayrı tutulacaklardır.*”⁵³ “Suçluların Islahı Hakkında Asgari Standartlar”da yer alan madde 8/b'de “*tutuklu mahpuslar, hükümlü mahpuslardan ayrı mekânlarda tutulurlar*” ifadesi ve aynı belgenin 85/1 maddesinde yer verilen “*tutuklu mahpuslar, hükümlü mahpuslardan ayrı yerde tutulur*” ifadesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 10. maddesinin 2. fıkrasının a bendinde “*Tutuklu sanıklar, istisnai haller dışında mâhkumlardan ayrı tutulur ve kendilerine mâhkum edilmemiş kimselerin statüsüne uygun tarzda ayrı bir muamele uygulanır.*” ifadesi, konu ile ilgili diğer ulusalüstü belge niteliğindeki düzenlemelerdir. Ancak, yüksek güvenlikli cezaevlerinde infazı gerektiren suç tiplerinden dolayı, tutuklu yargılanan kişiler de tıpkı hükümlüler gibi yüksek güvenlikli cezaevlerinde kalmaktadır. Tutuklu yargılanan kişiler, masumiyet karinesi gereği suçlu addedilemez, dolayısıyla gerçekleştirdikleri iddia edilen suç tipinin, kanunda farklı bir infaz yöntemine denk düşmemesi bu kişileri bağlamamalı-

51 İlgili mektup için bkz. Hasan Şahingöz, Tekirdağ F Tipi'nde Bir Hücrede Tek Başına Ölüm, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/159302-bir-hucrede-tek-basina-olum>.

52 İlgili haber için bkz. Türkiye Öcalan'a 25 Bin Euro Ödeyecek, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/154260-aihm-den-ocalan-karari>, 31.01.2015.

53 GEMALMAZ, 2011, s. 933.

dır. Aksi yöndeki uygulamalar, tutuklu ve hükümlülerin infazının farklılaştırılmasına ilişkin tüm ulusalüstü belgelere aykırılık ihtiva eder.

v. Yüksek Güvenlikli Cezaevlerinde Disiplin Cezası Uygulamaları

Ceza infaz kurumlarında uygulanacak disiplin cezaları, CGTİHK'nın 38. maddesi ve devamında düzenlenmektedir. İlgili maddede, disiplin cezaları ve hangi fiillerin söz konusu disiplin cezalarının kapsamına gireceği belirtilmiştir.

Bilindiği üzere, “Mahpusların Islahı için Temel İlkeler” adlı belgenin 5. ilkesinde “*Hapsetme olgusunun bariz şekilde gerekli kıldığı sınırlamalar hariç, bütün mahpuslar, Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde ve ilgili Devletin taraf olması durumunda, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde ve Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde ve bunun Seçmeli Protokolünde düzenlenen insan haklarının ve temel özgürlüklerin yanı sıra, Birleşmiş Milletlerin diğer sözleşmelerinde yer alan başka haklara sahip olacaktır.*” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm bağlamında düşünüldüğünde yetkili organların, disiplin cezaları eliyle, disiplin cezasının amacını belirten CGTİHK'nın 37. maddesinin

1. fıkrasında yer alan, “*kurumda, düzenli bir yaşamın sürdürülmesi, güvenliğin ve disiplinin sağlanması*” saiklerini aşan ya da bu saiklerin idare tarafından kullanılan geniş takdir yetkisi ile muğlaklaştırılarak suç ve ceza ihtiva eden hükümlerin uyması gereken belirlilik ilkesine⁵⁴ aykırı biçimde hayata geçirilmesi söz konusu olmaktadır.

Tutuklu ve hükümlülerin kullanılacağı ve infazın olumsuz etkilerini azaltıcı imkânlar (açık görüş, telefon görüşmesi, haftalık kapalı görüşme, mektup alma gönderme, kütüphane, arkadaş görüşü) yüksek güvenlikli cezaevlerinde yaygın biçimde, disiplin uygulamaları adı altında kısıtlanmaktadır.

Disiplin soruşturmaları, infaz koruma memurları tarafından tutulan tutanaklara dayanmaktadır. Tutuklu ve hükümlülere ise etkili savunma imkânı tanınmamakta, yazılı savunma dışında savunma kabul edilmemekte, aynı yerde bulunan arkadaşlarının tanıklığı kabul edilmemekte, iddiaya ilişkin kamera görüntüleri incelenmemektedir. Özellikle kötü muamele iddialarında, adli tıp raporu alınmamaktadır. Böylece tutuklu ve hükümlülerin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, 13. maddesinden doğan, etkili başvuru hakları kullanılamaz hale getirilmiştir.

54 Anayasa Madde 38- Bkz. 2010/28 E.ve 2011/139 K. sayılı dosyaya ait, Anayasa Mahkemesinin 20.10.2011 tarihli kararı: “Bu ilkeye göre, yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır, uygulanabilir ve nesnel olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesi de gereklidir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup birey, yasadan, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını bilmelidir. Ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörebilir ve davranışlarını ayarlar. Hukuk güvenliği, normların öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.”

Disiplin kararlarına karşı, infaz hâkimliğine ve ağır ceza mahkemelerine yapılan itirazların tümü matbu gerekçelerle reddedilmektedir. Gereksiz yapılan ret kararları nedeniyle yüzlerce dosya AİHM'ye taşınmıştır⁵⁵. Bu anlamda uygulamalar CGTİHK'nın 2. ve 3. maddelerine açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Özellikle siyasi mâhkumların bu uygulamanın hedefi oldukları göz önüne alındığında açık şekilde bir çözülme hedefi de göze çarpmaktadır. Sadece tahliyenin değil, cezaevi hayatına ilişkin birçok yasağın da beraberinde geldiği bu uygulamalar ile ilgili 5275 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 1 Haziran 2005'te birçok uygulamanın da değiştiğini bizlere göstermektedir. Burada ise, yakınlarıyla görüşmeden havalandırmaya, telefon hakkından aile hakkı ziyaretine kadar birçok yasakla karşılaşılmaktadır. Söz konusu bu durumda itiraza elbette kapı açık bırakılmış, cezaevlerinde yaşanan böyle durumlarda itiraz edilerek hak aranabileceği dile getirilmiştir. Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD)'nin Temmuz 2013 tarihli Cezaevi Hak İhlalleri raporundaki şu ifadeler bu konuda oldukça dikkat çekicidir:

“Yaptığımız görüşmeler neticesinde görülmüştür ki en sık görülen disiplin cezası hücre, iletişim yasağı, açık ve kapalı görüş yasağıdır. Bu cezalar da çoğu zaman dayanaksız ve şartları oluşturmaksızın verilmektedir. Tutuklu ve hükümlüler almış oldukları disiplin cezalarına, neticeyi hiçbir şekilde değiştirmeyeceğini bilmelerine rağmen ta-

biri caizse “usulen” itiraz etmekte, çünkü bu keyfe keder verilen cezaların inceleme mercii olan İnfaz Hâkimliği'ne hiçbir şekilde güven duymamaktadırlar. Zira görüştüğümüz tutuklu ve hükümlülerin hiç birinin bu zamana kadar İnfaz Hâkimliğince kabul edilmiş bir itirazları bulunmamaktadır. Bu nedenle de kurumun sadece kendilerini dinlediğini ama devamında hiçbir şekilde itirazlarını ciddiye almadığını beyan etmekte, o kadar ki İnfaz Hâkimliği'ni idarenin davranışlarını onaylayan bir noter gibi görmektedirler.”⁵⁶

Yüksek güvenlikli cezaevlerinde, disiplin soruşturmalarına, en yoğun biçimde konu edilen fiillerin, gereksiz yere marş söylemek ve slogan atmak olduğu gözlemlenmiştir. Sadece 2010 yılının ekim ayı içinde, Tekirdağ F Tipi Cezaevi'nde, slogan atmak fiilinden dolayı 37 ayrı iletişimden ve ziyaretten men cezası verilmiştir⁵⁷. Söz konusu cezaların biri bittiğinde idare tarafından diğeri başlatılmakta, böylece mahpuslar açısından, ziyaret ve iletişim hakları kullanılamaz hale getirilerek infaz koşulları adeta mutlak tecrite dönüştürülmektedir.

II. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri Işığında Yüksek Güvenlikli Cezaevlerindeki Hak İhlallerinin “Ayrımcılık Yasağı” Kapsamında Değerlendirilmesi

Yüksek güvenlikli cezaevlerinde uygulanan ve ulusalüstü belgelerdeki kimi hak-

55 ÇHD İstanbul Şubesi, Cezaevi İzleme Komisyonu Raporu, http://www.halkinsesivt.com/images/Dosyalar/CHD-IstSube-2010_Cezaevi-Raporu.pdf, 2010.

56 “Tüm bu anlatılan hak ihlalleri ve üzerine bir de idarenin keyfe keder uygulamaları ile “takdir ettiği” disiplin cezalarını ve gerçekte bu cezaların incelemesini gerçekleştirmesi gereken fakat uygulamada sadece

ların ihlali anlamına gelen somut olgulara yukarıda değinilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında, yukarıda verilen örneklerde başvuru hukuki metinlerin ayrımcılık yasağı ile ilgili hükümlerinin, bu uygulamalar vasıtasıyla ihlal edilip edilmediğini tartışmak için öncelikle ilgili metinlerin ayrımcılık yasağını içeren hükümleri ele alınmalıdır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi madde 2/1 hükmüne göre, “Sözleşmenin tarafı her devlet, kendi ülkesinde bulunan ve yargı yetkisine tabi olan bütün bireyler bakımından, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer bir görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum yahut başka/diğer statüler gibi herhangi bir türde farklılık gözetmeksizin, bu Sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeyi ve bunları temin etmeyi (güvence altına almayı) taahhüt eder.”⁵⁸

Sözleşmeden de anlaşılacağı üzere, “farklılık gözetmeme” yükümlülüğü sözleşmede tanınan haklar için ve tahdidi olmayan temellere dayandırılabilir surette tanınmıştır. MSHS madde 2/1’deki “farklılık gözetmeme” teriminin “ayrımcılık yapmama” kavramıyla koşut içerikte anlamlandırıldığı görülmektedir.⁵⁹

“MSHS” organı, İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No.18’de ayrımcılık şöyle tanımlanmıştır: “Komite, Sözleşmede/ (MSHS) kullanıldığı şekliyle ‘ayrımcılık’ teriminin, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum yahut başka statüler gibi herhangi bir temele dayanan ve tüm kişiler bakımından eşitlik temelinde olarak (“on an equal footing”) bütün hakların ve özgürlüklerin tanınmasını, bunlardan yararlanılmasını yahut bunların kullanılmasını kaldırmak yahut zayıflatmak/(zedelemek) amacını taşıyan ya da etkisini doğuran herhangi bir farklılık gözetmeye (“distinction”), dışlamaya (“exclusion”), kısıtlamaya (“restriction”) yahut öncelik tanımaya/(tercihte bulunmaya) (“preference”) delalet ediyor olarak anlaşılması gerektiğine inanmaktadır.”⁶⁰ Aynı Genel Yorum No. 18 (para.13)’de şu değerlendirmeye yer verilmiştir: “Komite, eğer böyle bir farklılık öngörmenin makul ve objektif ölçütleri bulunuyor ve bununla gerçekleştirmek istenen amaç da Sözleşme çerçevesinde meşru sayılan nitelikte ise, her farklı muamelenin ayrımcılık oluşturmayacağını (“not every differentiation of treatment will constitute discrimination”) tespit etmektedir.”

“sembolik” bir kurum olarak faaliyet gösteren İnfaz Hâkimliği’nin trajik hallerini gözler önüne sermektedir. Örneğin Tekirdağ 1 No’lu F Tipi Hapishanesinde tutuklu bulunan F.K. disiplin hâkimliğine ifade verdiği esnada, hâkim kendisine “uzatma artık, slogan attın mı atmadın mı?” diye sorarak açıkça tarafgir davranmış ve savunma hakkını bariz bir şekilde ihlal etmiştir.”, <http://www.chd.org.tr/wp-content/uploads/2013/08/CHD-temmuz-2013-Cezaevi-raporu.docx>.

57 İHD, Cezaevleri İhlal Raporu, 2009.

58 Semih GEMALMAZ, “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi Bağlamında ‘Özel Önlemler’, ‘Geçici Özel Önlemler’, ‘Pozitif Edim’ ve ‘Destekleyici Edim’”, Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan İçinde, Adalet Yayınevi, 2010, s. 178.

59 GEMALMAZ, 2010, s. 182.

60 GEMALMAZ, 2010, s. 188.

Yukarıda tutuklu sanıkların hükümlülerden ayrı tutulması gerekliliğine dair bölümde belirtildiği gibi, yüksek güvenlikli cezaevlerinde, tutuklu sanıklar da hükümlülerle aynı infaz kurumunda tutulmaktadır. Böylelikle MSHS madde 10/2 bent a'da yer alan hüküm, suç tipi temelinde farklılık gözetilmek suretiyle yerine getirilmemiştir.

Yine yüksek güvenlikli infaz kurumlarında rastlanan ihlallerden biri olan, etkin hukuki yollara başvurma hakkının (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 13) engellenmesi ise, infaz hâkimliklerinin, disiplin cezalarına karşı mahpuslarca yapılan itirazların neredeyse tümüne matbu şekilde ret kararı vermesi ile cereyan etmektedir. Söz konusu durum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde birçok davaya konu olmuştur. Madde 13'ün ihlaline yönelik bu tip bir değerlendirme, AİHS madde 14'te⁶¹ yer alan "ayrımcılık yasağı" normunun da bu ihlalle beraber gündeme gelmesini tartışırabilir.

İnfaz hâkimliğine yapılan başvuruların sistemli biçimde reddedilmesi, yüksek güvenlikli cezaevlerinde, özellikle "terör" olarak nitelendirilen fiiller sebebiyle tutuklu ya da hükümlü bulunan kimselere yöne-

lik uygulanan yoğun disiplin cezalarının rutin biçimde onaylanması ve dolayısıyla mahpusların itirazlarının dikkate alınmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum ise, cezaevlerinde, disiplin cezaları eliyle, mevcut infaz koşullarını daha da ağırlaştırmakta ve mahpusların bu cezalara karşı hukuki yollardan etkin biçimde faydalanma hakkını ellerinden almaktadır. Bu anlamıyla, infaz hâkimlikleri tarafından verilen matbu ret kararları, mahpusa yönelik suç tipi temelinde ayrımcılığa gidildiğine dair bir işaret olabilir.

Söz konusu iki sözleşme dışında, ayrımcılık yasağı olarak tanımlanabilecek normlar, yukarıda birçok başlıkta zikredilen Avrupa Cezaevi Kuralları⁶², Mahpusların Islahı İçin Temel İlkeler⁶³, Alıkonulan Kişilerin Korunması İlkeleri⁶⁴ ve Suçluların Islahı Hakkında Asgari Standart İlkeler⁶⁵ adlı ulusüstü belgelerde de mevcuttur. Bu belgelerde yer alan "ayrımcılık yasağı" normları tahdidi olmayıp metinlerde açıkça ifade edilen ayrımcılık temelleri dışındaki olası ayrımcılık temellerini de tanıır.

Yukarıda teker teker belirtilen, ilgili sözleşmelerde tanınan haklara dair yaşanan hak ihlalleri, söz konusu hakların, yük-

61 AİHS madde 14: "Bu Sözleşmede düzenlenen haklardan ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılık yapılmaksızın, güvence altına alınacaktır," bkz. GEMALMAZ, s. 87.

62 Madde 5/1: Aşağıdaki hükümler tarafsız bir şekilde uygulanmalıdır. Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer herhangi bir görüş, millî ya da toplumsal köken, servet, doğum ya da diğer herhangi bir duruma dayanan farklı bir davranışta bulunamaz.

63 Madde 2: Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da başka statü temelinde, hiçbir ayrımcılık yapılmayacaktır.

64 Madde 5: Bu ilkeler, ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da dinsel inanç, siyasi ya da başka görüş, ulusal, etnik yahut sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da başka statüler gibi herhangi bir türde farklılık öngörülmezsizin, herhangi bir Devletin ülkesinde bulunan tüm kişilere uygulanacaktır.

sek güvenli cezaevlerinde, başta ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış olan hükümlüler olmak üzere, özellikle tretman uygulamalarını reddeden “terör suçu” kapsamındaki tutuklu ve hükümlülere yönelik olarak, ilgili sözleşmelerde tüm mahpuslara tanınmış olan hakların kullanılmasının kaldırılması yahut getirilen kimi kısıtlamalarla zayıflatılması etkisini doğuran, farklılık gözetmeye delalet eden uygulamalar olarak tanımlanabilir.

SONUÇ

Anlaşılmaktadır ki, birçok yasal düzenleme, çıkarılan onlarca genelge ve üst otoritelerin denetimine rağmen yüksek güvenli cezaevlerinde “ceza içinde ceza” hali devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası mevzuat ile somut durumda yaşananlar arasındaki farka bakıldığında mevcut pratikler yeniden sosyalleşmeyi teşvik etmemekte, aksine uzun süreli cezalarda onur kırıcı sonuçlara yol açmakta ve iletişimden neredeyse tamamen kopuk bir ceza anlayışını, yani ceza çektirilirken başka bir ceza vermeyi hedeflemektedir. Havalandırma saatlerinden ziyaret hakkına, telefon etme hakkından hastalık halinde tahliye edilmemeye, yayın yasaklarından keyfi arama ve sayımlara kadar her noktada bu durum mahkûmlara dayatılmaktadır. Söz konusu durum mevcut cezaevlerinin mimari yapısı ve mahkûmlar arası iletişim ile birlikte düşünüldüğünde daha da yoğunlaşmaktadır.

Cezaevleri özelinde gözlem ve araştırma faaliyetleri yürüten demokratik kitle örgütlerince düzenlenen raporlarda, en fazla şikâyetin ve hak ihlalinin gözlemlendiği kurumların yüksek güvenli cezaevleri olması da çalışma boyunca açıklanmaya çalışılan durumun doğruluk payını destekler niteliktedir⁶⁶. Sonuç olarak, çıkarılan genelgeler uluslararası denetimlere karşın net bir biçimde uygulanmamakta veya uygulama tüm yüksek güvenli cezaevlerini kapsamamaktadır. Bu anlamda meselenin bu türden genelgelerle düzeltilemeyeceği açıktır. Son aylarda AİHM tarafından Türkiye’yi bu yönde tazminata mahkûm eden kararların da varlığına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti, F Tipi cezaevlerindeki hak ihlallerine devam etmektedir.

Yüksek güvenli cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin izole edilerek ailelerinden ve çevrelerinden uzakta yaşamalarına sebep olunmakta, kişiler TTB başta olmak üzere birçok demokratik kitle örgütünün de vurguladığı gibi beden ve psikolojik olarak çökertilmekte, çeşitli kalıcı hastalıklara, ruhsal bozukluklara ve intihara kadar gidebilecek bir sürece sebep olunmaktadır. Tüm bu veriler ışığında, söz konusu infaz sisteminin “suçluların ıslahı ve topluma kazandırılması”na değil, tutuklu ve hükümlülerin “düşmanlaştırılması” suretiyle izolasyona tabi tutulmasına ve bu izolasyon sonucu “etkisiz hale getirilmelerine” hizmet etmektedir. Toplumsal adalet duy-

65 Madde 6/1: Aşağıdaki kurallar taraf gözetmeden uygulanır. Kuralların uygulanmasında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi sebeplerle ayrımcılık yapılamaz.

66 İHD, Cezaevleri İhlal Raporu, 2009.

gusunu temelden sarsan bu uygulamalara dair gerekli önlemler hızla alınmalı, yüksek güvenli ve cezaevlerinin meşruiyeti sorgulanma yoluna gidilerek konu, özellikle de hukukçular tarafından kamuoyu gündemine taşınmalı, tecrit, izolasyon ve ceza infaz sisteminin amacı arasındaki açı üzerinden tartışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Cumhur ŞAHİN, “Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Haziran-Aralık 2001, Cilt V, Sayı 1-2, Ankara, 2003.
- ÇHD İstanbul Şubesi, Cezaevi İzleme Komisyonu Raporu, 2010 Raporu.
- ÇHD, Ankara Şubesi, Cezaevleri ve İnfaz İzleme Komisyonu, 2011 Raporu.
- ÇHD İstanbul Şubesi, Cezaevi İzleme Komisyonu Raporu, 2013, <http://www.chd.org.tr/wp-content/uploads/2013/08/CHD-temmuz-2013-Cezaevi-raporu.docx>, 31.01.2015.
- F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipler Birliği Raporu, http://www.ttb.org.tr/eweb/rapor/f_tipi.html, 30.01.2015.
- Günther JAKOBS, HRRS 2004, 88, 89’dan aktaran Prof. Dr. Henning ROSENAU, Çev.: Dr. iur. Erhan TEMEL, Jakobs’un Düşman Ceza Hukuku, AÜHFD, 2008.
- Handan SEVÜK YOKUŞ, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya ile İletişimi”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 3-4, 2003.
- İHD, Cezaevleri İhlal Raporu, 2009, <http://ihd.org.tr/index.php/baslamalarinmenu-77/genel-merkez/1939-2009-yili-cezaevleri-ihlal-raporu.html>.
- Kaiser GÜNTHER, Strafvollzug im Europaeischen Vergleich, Darmstadt, 1983.

- Kristina REYMANN, Zwischen Recht und Unrecht-Untersuchung Der Haftbedingungen RAF-Gefangener, Nordstedt, Grin Verlag, 2004.
- Mustafa TÖREN YÜCEL, Türk Ceza Siyaseti, İmge Kitabevi, Ankara 2013,
- Semih GEMALMAZ, “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi Bağlamında ‘Özel Önlemler’, ‘Geçici Özel Önlemler’, ‘Pozitif Edim’ ve ‘Destekleyici Edim’”, Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan, Adalet Yayınevi, 2010.
- Semih GEMALMAZ, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri, İstanbul, Legal Yayınları, 2011.
- Sulhi DÖNMEZER, Teröristlerin Rehabilitasyonu, İÜHF, 1985.
- Sulhi DÖNMEZER, “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısının Kapsam ve İlkeleri”, İnfaz Hukuku Alanında Güncel Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar, Seminer, İstanbul 2004.
- T.C. Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan 2007 tarih ve 45/1 sayılı Genelge.
- Timur DEMİRBAŞ, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008.
- Türk Tabipler Birliği, Tekirdağ F Tipi Cezaevi Raporu, 06.01.2007.
- Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, İnsan Hakları Raporu <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/449-ihp.pdf>, 31.01.2015.
- Türkiye Öcalan’a 25 Bin Euro Ödeyecek, http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/154260-aihm-den-ocalan-karari?bia_source=rss, 31.01.2015.